

NORGES HØYESTERETT

Den 28. februar 2018 avsa Høyesterett dom i

HR-2018-390-A, (sak nr. 2017/1761), straffesak, anke over dom,

A (advokat Mette Yvonne Larsen)

mot

Den offentlige påtalemyndighet (førstestatsadvokat Bjørn Soknes)

S T E M M E G I V N I N G :

- (1) Dommer **Webster**: Saken gjelder straffutmåling for misbruk av stilling som lege til å skaffe seg seksuell omgang med fem pasienter, jf. straffeloven 1902 § 193 første ledd, og ett tilfelle av fysisk og psykisk mishandling av samboer i en periode på noe over et halvt år, jf. straffeloven 1902 § 219.
- (2) A var ferdig utdannet lege i 1999. Han arbeidet i en periode som assistentlege ved en kvinneklinikk og deretter som vikar ved et legekontor, før han i februar 2004 fikk avtale som fastlege.
- (3) I 2005 klaget fire kvinnelige pasienter til Helsetilsynet over As behandling av dem under gynekologiske undersøkelser. På bakgrunn av klagene traff Helsetilsynet vedtak om tilbakekall av As legeautorisasjon 16. mai 2006. A klaget over vedtaket og Statens helsepersonellnemnd omgjorde 24. oktober 2006 vedtaket til en advarsel.
- (4) Tre av pasientene anmeldte også forholdene til politiet. Sakene ble etterforsket og deretter henlagt etter bevisets stilling. Henleggelsen ble påklaget til Statsadvokaten i Trøndelag som 3. oktober 2007 opprettholdt henleggelsen.
- (5) I februar 2015 anmeldte As tidligere samboer ham for psykisk og fysisk vold. I løpet av 2015 anmeldte ytterligere to kvinner A for misbruk av stilling som lege til å skaffe seg seksuell omgang under gynekologiske undersøkelser. Blant annet basert på dette besluttet politiet å gjenoppta de tre henlagte sakene.

- (6) A ble 22. februar 2016 satt under tiltale for fem tilfeller av misbruk av stilling til å skaffe seg seksuell omgang, jf. straffeloven 1902 § 193 første ledd, ett tilfelle av familiemishandling, jf. straffeloven 1902 § 219 første ledd, og for krenkelse av besøksforbud, jf. straffeloven 1902 § 342 første ledd bokstav b. Ved Sør-Trøndelag tingretts dom 16. september 2016 ble han dømt til fengsel i fem år for brudd på disse bestemmelsene. Han ble videre dømt til å betale oppreisningserstatning til de seks fornærmede.
- (7) A anket til Frostating lagmannsrett som i dom 17. juli 2017 frifant ham for krenkelse av besøksforbud, men dømte ham for de øvrige forholdene. Straffen ble satt til fengsel i fire år. Han ble også dømt til å betale oppreisningserstatning til seks fornærmede. Lagmannsrettens dom har slik domsslutning:
- "1. A, født 00.00.1973, frifinnes for tiltalen post III.
2. A, født 00.00.1973, dømmes for overtredelse av
- straffeloven (1902) §193 første ledd (fem overtredelser)
 - og
 - straffeloven (1902) § 219 første ledd
- til en straff av fengsel i 4 – fire – år, jf. straffeloven (1902) § 62 første ledd.
3. A dømmes til å betale oppreisningserstatning med 100 000 – etthundretusen – kroner innen 2 – to – uker fra dommens forkynnelse til B, med tillegg av lovbestemt rente fra forfall og til betaling skjer.
4. A dømmes til å betale oppreisningserstatning med 80 000 – åttitusen – kroner innen 2 – to – uker fra dommens forkynnelse til C, med tillegg av lovbestemt rente fra forfall og til betaling skjer.
5. A dømmes til å betale oppreisningserstatning med 80 000 – åttitusen – kroner innen 2 – to – uker fra dommens forkynnelse til D, med tillegg av lovbestemt rente fra forfall og til betaling skjer.
6. A dømmes til å betale oppreisningserstatning med 100 000 – etthundretusen – kroner innen 2 – to – uker fra dommens forkynnelse til E, med tillegg av lovbestemt rente fra forfall og til betaling skjer.
7. A dømmes til å betale oppreisningserstatning med 80 000 – åttitusen – kroner innen 2 – to – uker fra dommens forkynnelse til F
8. A dømmes til å betaler oppreisningserstatning med 50 000 – femtitusen – kroner innen 2 – to – uker fra dommens forkynnelse til G, med tillegg av lovbestemte rente fra forfall og til betaling skjer."
- (8) A har anket til Høyesterett over lagmannsrettens lovanvendelse, saksbehandling og straffutmåling. Han krevde også ny behandling av de sivile krav. Høyesteretts ankeutvalg tillot 29. november 2017 anken over straffutmålingen fremmet. For øvrig ble anken ikke tillatt fremmet.
- (9) *Jeg er kommet til at anken fører frem slik at straffen lagmannsretten utmålte må settes noe ned.*
- (10) Jeg ser først på straffutmålingen for seksuallovbruddene A er dømt for.

- (11) Overtredelsen av straffeloven 1902 § 193 gjelder handlinger utført i 2004 til 2006 mot fem kvinnelige pasienter i alderen 20 til 24 år. De oppsøkte A for å få legehjelp. Tre av kvinnene kom for å få gjennomført gynekologiske undersøkelser, mens to av dem kom med andre plager, men endte, etter oppfordring fra A, opp med gynekologisk undersøkelse.
- (12) Undersøkelsene er av alle de fornærmede beskrevet som langvarige, fra 20 til 40 minutter. Dette er betydelig lenger enn det de sakkyndige har beskrevet som nødvendig. A hadde "mange fingre over alt". Han fingret med klitoris, klitoris ble innsmyrt med krem, han stakk fingrene inn i skjeden og "gnukket" på klitoris og masserte kjønnsorganet "slik en kjæreste ville ha gjort". Flere av de fornærmede ble også bedt om å holde kjønnsleppene til side og en ble forlatt naken nedentil i gynekologstolen i fem til ti minutter uten at A ga noen forklaring.
- (13) A hadde kjøpt inn et ultralydapparat som han benyttet under undersøkelsene av tre av de fornærmede. De fornærmede beskriver at han beveget proben inn og ut av skjeden. En av de fornærmede anslo at dette pågikk i fem til ti minutter. En annen beskrev at han benyttet proben som en dildo og at hun fikk orgasme. En tredje beskrev at hun ble bedt om å stille seg på alle fire under undersøkelsen for at A lettere skulle finne egglederen. De sakkyndige har forklart at dette er ukjent metode for å se eggledere med ultralyd.
- (14) Som begrunnelse for at flere av kvinnene måtte komme tilbake til nye konsultasjoner, sa A at han hadde funnet kjønnsvorter som måtte behandles. Tre av de fornærmede var bare til en konsultasjon hos A, mens to av dem kom en rekke ganger for å få behandlet kjønnsvorter. A lurte dem til å tro at de hadde. Til dels var konsultasjoner svært hyppige, opptil flere ganger i uken. A meldte at han stadig fant nye kjønnsvorter, særlig rundt klitoris og i skjeden. Den ene fornærmede beskriver at dette gjorde henne "bekymret og ulykkelig".
- (15) A ga hele veien de fornærmede medisinske forklaringer på sine handlinger, som at han fjernet kjønnsvorter, eller at det var nødvendig å føre proben inn og ut fordi det var vanskelig å finne den ene egglederen. At undersøkelsene var så omfattende, ble forklart med at han var svært grundig. Da en av de fornærmede etterspurte rapport fra den gynekologiske undersøkelsen til sykehuset hun skulle behandles ved, svarte A "Du kan bare hilse fra meg".
- (16) Flere av de fornærmede opplevde As handlinger som svært belastende; en beskriver at hun følte "skyld og skam", en annen forklarer at hun ikke har gått til gynekologisk undersøkelse siden.
- (17) De relevante delene av straffeloven 1902 § 193 første ledd lyder:
- "Den som skaffer seg ... seksuell omgang ved misbruk av stilling, ... straffes med fengsel inntil 6 år."**
- (18) Det er straffelovgivningen på handlingstidspunktet som skal benyttes, med mindre lovgivningen på tidspunktet for avgjørelsen fører til et gunstigere resultat for den domfelte, jf. straffeloven 2005 § 3 første ledd. Den bestemmelsen som svarer til straffeloven 1902 § 193 er straffeloven 2005 § 295. Det er på det rene at denne bestemmelsen ikke vil føre til et gunstigere resultat for domfelte, og 1902-lovens bestemmelse skal dermed benyttes.

- (19) Straffeloven 1902 § 193 rammer handlinger av svært forskjellig alvorlighetsgrad og det er ikke oppstilt noe normalstraffenivå for overtredelse av bestemmelsen, jf. HR-2017-570-A avsnitt 16. As handlinger er fra perioden før straffenivået for seksuallovbrudd ble skjerpet sommeren 2010. Jeg finner det likevel hensiktsmessig å ta utgangspunkt i hva straffen for tilsvarende handlinger ville vært i dag.
- (20) Domfelte skal ikke rammes av straffskjerpelser fra lovgivers side etter at handlingen ble begått, men må akseptere å bli rammet av en gradvis strengere straffutmåling som følger av rettspraksis, jf. storkammerdommen i Rt-2009-1412 avsnitt 27 og Rt-2015-434 avsnitt 17. Fra dagens nivå må det derfor gjøres fradrag for virkningen av lovgivers straffeskjerpelse i 2010, men fradraget må korrigeres for at domstolene i denne perioden gradvis ville økt straffene for seksuallovbrudd uavhengig av lovendringen.
- (21) Ved straffutmålingen står det sentralt at den seksuelle omgangen skjedde under dekke av å være medisinske undersøkelser og behandling, og at A løy om at de fornærmede hadde kjønnsvorter. Behandlingen med ultralydproben fyller lovens definisjon av samleie, jf. straffeloven 1902 § 206. De fornærmede hadde ikke samtykket til de seksuelle handlingene og de ble utsatt for dem i en intim og sårbar situasjon. As opptreden innebar et alvorlig tillitsbrudd.
- (22) Saken skiller seg fra de ordinære § 193-sakene, ved at A ikke benyttet stillingen til å innynde seg hos – eller presse – de fornærmede, men i stedet fremstilte den seksuelle omgangen som en del av den medisinske undersøkelsen og behandlingen. Det er likevel to høyesterettsavgjørelser som er av særlig interesse for å fastlegge straffenivået i vår sak.
- (23) Den første er Rt-2002-1526, hvor en psykolog, på samme måte som A, fremstilte den seksuelle omgangen som en del av behandlingen. Her kom Høyesterett til at fengsel i tre år var riktig utgangspunkt for tre tilfeller av anale samleier og en rekke tilfeller av masturbasjon overfor svært sårbare menn som psykologen hadde til behandling. For to av de fornærmede foregikk overgrepene over perioder på henholdsvis ti og åtte år. Psykologen forklarte at de seksuelle handlingene var nødvendig terapi fordi pasientene hadde vært utsatt for seksuelle overgrep fra sine fedre i barndommen. Ved straffutmålingen ble det også lagt vekt på at psykologen var dømt to ganger tidligere for lignende overgrep.
- (24) Jeg anser saken fra 2002 som mer alvorlig enn den foreliggende saken. Riktignok gjelder begge sakene samme type handlinger, nemlig handlinger som faller inn under lovens definisjon av samleie, og masturbasjon. Men de fornærmede i saken fra 2002 var i en mer sårbar situasjon enn de fornærmede i den foreliggende saken, og overgrepene, som hadde et mer alvorlig preg, gikk over lengre perioder. På den annen side gjelder vår sak fem fornærmede, mens overgrepene i 2002-saken var rettet mot tre fornærmede.
- (25) Den andre saken er HR-2017-570-A, hvor en allmennlege utnyttet sin stilling til å innlede forhold til, og derved skaffe seg seksuell omgang med, to kvinnelige pasienter som oppsøkte ham for å få hjelp med psykiske plager. Straffen ble av et flertall på fire dommere satt til fengsel i to år og seks måneder. Jeg oppfatter denne saken som mindre alvorlig enn den foreliggende saken, selv om de straffbare forholdene pågikk over lenger tid. I tillegg gjelder vår sak fem fornærmede.

- (26) Tatt i betraktning straffenivået i 2017-avgjørelsen og den straffeskjerpelsen som har funnet sted siden 2002, antar jeg at straffen for As handlinger, hvis de hadde funnet sted i dag, ville vært fengsel i fire og et halvt år.
- (27) Fra dette nivået må det som nevnt gjøres fradrag for lovgivers straffeskjerpning i 2010. I Prop. 97 L (2009–2010) punkt 5.2 er det uttalt, i tilknytning til § 193, at straffeskjerpelsene for voldtekt burde ha betydning også for straffenivået for andre tilfeller av seksuell omgang uten reelt samtykke. Denne forutsetningen er fulgt opp i HR-2017-570-A avsnitt 17 og 18, hvor det i avsnitt 18 heter:
- "Av dette utleder jeg at det skal skje en betraktelig straffskjerpelse ved overtredelser av § 193 ..."**
- (28) Når straffen for A fastsettes med utgangspunkt i hva som ville være dagens straffenivå, må det altså gjøres fradrag for denne skjerpelsen. Men fradraget må, som nevnt, korrigeres for den domstolsskapte gradvise økningen i straffene for seksuallovbrudd som må forutsettes å ville ha fortsatt.
- (29) Det må videre gjøres fradrag for at handlingene nå ligger 11–12 år tilbake i tid. I saker om seksuallovbrudd hvor barn er fornærmet, legger man vanligvis ikke vekt på tidsforløpet fra handlingene til sakene kommer for dagen, se som eksempel Rt-2015-434 avsnitt 21. Det er ikke tilsvarende grunn til å se bort fra tidsforløpet i denne saken.
- (30) Forsvareren har anført at det lange tidsrommet innebærer krenkelse av Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) artikkel 6 som stiller krav om at avgjørelse av saken skal foreligge innen rimelig tid. Det er anført at saken må anses for å ha vært "i live" selv om den ble henlagt etter bevisets stilling i 2007.
- (31) Jeg kan ikke følge forsvarerens synspunkter her. Praksis fra Den europeiske menneskerettsdomstol (EMD) viser at en sak anses avsluttet når den henlegges, selv om etterforskningen kan gjenopptas senere. Jeg viser til EMDs avgjørelse 26. august 2003 i saken *Withey mot Storbritannia* og Jon Fridrik Kjølbro, Den Europæiske Menneskerettighedskonvention – for praktikere, fjerde utgave side 713.
- (32) Et annet spørsmål er om man må se de to periodene av etterforskning og rettsprosess samlet når man vurderer om tiltalte har fått en avgjørelse innen rimelig tid. Det er nærliggende å anse den nye etterforskningen og rettsprosessen som en fortsettelse av den opprinnelige saken, jf. blant annet Rt-2006-1563.
- (33) I denne saken er det uansett ikke noe å utsette på tidsbruken i saken og jeg finner det klart at det ikke foreligger noen krenkelse av EMK.
- (34) Derimot må den tiden som har gått siden handlingene fant sted føre til reduksjon i straffen. Når man både tar hensyn til at det er lenge siden handlingene og til at straffeskjerpelsen i 2010 skal tenkes bort, bør straffen for overtredelsen av straffeloven 1902 § 193 settes til fengsel i noe i underkant av tre år.
- (35) I tillegg skal det utmåles straff for overtredelsen av straffeloven 1902 § 219. Anvendelse av straffeloven 2005 § 282 vil ikke føre til et gunstigere resultat for domfelte, og straffeloven 1902 § 219 skal da benyttes, jf. straffeloven 2005 § 3 første ledd.

- (36) Lagmannsretten har funnet bevist at A utsatte sin samboer for både psykisk og fysisk vold. Fra sommeren 2012 ble A i tiltagende grad dominerende og kontrollerende overfor fornærmede. Han snakket nedsettende om henne og kritiserte henne for bagateller. Hvis hun ikke ønsket å ha sex med ham, "straffet" han henne med å fryse henne ut og behandle henne dårlig. Lagmannsretten fant at denne oppførselen ikke innebar krenkelse av den karakter som er rammet av § 219, men at handlingene dannet bakgrunnen for det regimet preget av frykt og fornedrelse som etter hvert utviklet seg.
- (37) Ved påsketider 2014 begynte A å utsette samboeren for vold. Han dyttet henne, dro henne etter håret og jaget henne ut av huset. Ved et tilfelle, mens hun var gravid i sjette måned, sparket han henne på siden av låret/hoften så hun fikk et blåmerke med en diameter på 15 centimeter. I november 2014 slo han henne så hardt i ansiktet at det ble merker etter fingrene hans. Ved en anledning rømte hun ut av huset om vinteren, barbeint i morgenkåpen som følge av trakassering fra As side.
- (38) Fra og med påske 2014 til 6. desember 2014 fant lagmannsretten at A utsatte samboeren for "en total kontroll som satte henne i konstant ubalanse og frykt, og som utgjorde psykisk mishandling av henne." Volden ble ansett beskjedent, men tilstrekkelig til å kontrollere samboeren når psykiske virkemidler ikke strakte til.
- (39) Lagmannsretten har lagt til grunn at de forholdene A her ble dømt for ligger i nedre sjikt av det som rammes av straffeloven 1902 § 219 første ledd. Det er jeg enig i.
- (40) Det foreligger ikke høyesterettspraksis om straffenivået for domfellelse for forhold som er i nedre sjikt av det som rammes av straffeloven 1902 § 219 første ledd. Sentrale momenter ved straffutmålingen vil være de samme som ellers, nemlig handlingenes grovhet, tidsforløpet, den psykologiske bindingen mellom gjerningsmannen og offeret og fornærmedes frykt – følelsen av å leve i et trusselregime, jf. Rt-2014-1011 avsnitt 16 med videre henvisninger. I vår sak har voldshandlingene ikke vært av det alvorligste slaget. Det straffbare forholdet strekker seg over cirka åtte måneder, som er en relativt begrenset periode, sammenlignet med det man ofte ser for denne typen lovbrudd. Samtidig var det fryktregimet med kontroll, sanksjoner og psykisk nedbryting som A etablerte rundt samboeren alvorlig. I skjerpene retning kommer at mishandlingen til dels fant sted med barna som vitner.
- (41) Lagmannsretten har kommet til at straffen for domfellelsen på dette punktet kan settes til fengsel i seks måneder. Jeg ser ikke grunn til å fravike lagmannsrettens straffutmåling på dette punktet.
- (42) Samlet sett finner jeg at straffen for de handlingene A er dømt for kan settes til fengsel i tre år og tre måneder.
- (43) Jeg stemmer for denne

D O M :

I lagmannsrettens dom, domsslutningens punkt 2, gjøres den endring at straffen settes til fengsel i 3 – tre – år og 3 – tre – måneder.

- (44) Dommer **Arntzen:** Jeg er i det vesentlige og i resultatet enig med førstvoterende.
- (45) Dommer **Noer:** Likeså.
- (46) Dommer **Bårdsen:** Likeså.
- (47) Dommer **Endresen:** Likeså.
- (48) Etter stemmegivningen avsa Høyesterett denne

D O M :

I lagmannsrettens dom, domsslutningens punkt 2, gjøres den endring at straffen settes til fengsel i 3 – tre – år og 3 – tre – måneder.

Riktig utskrift bekreftes: